

ДУМКИ ПРО ДОРОГУ ЛЮДИНУ

Отримала повідомлення від колег щодо підготовки до урочистого вшанування 90-річчя від дня народження Юхима Ізраїлевича Машибиця. До видання готується книга спогадів та наукових статей. Одразу огорнув сум. Адже йдеться про відомого дослідника, одного з найбільш яскравих вчених нашого інституту, тобто Інституту психології НАПН України, інституту, удостоєного імені свого засновника, видатного вченого України і всього Радянського союзу, вченого, який здобув визнання світової психологічної науки – Г.С.Костюка. Інститут було засновано в системі Наркомпросу у 1945 році. Професор Г.С.Костюк уже в той час мав досвід практичного аналізу проблем тогочасної школи, працював викладачем математики, а згодом і директором експериментальної школи № 61 м. Києва. Як учений-психолог за фахом Г.С.Костюк дав глибокий психологічний аналіз проблем тогочасної школи. Наважусь висловити припущення, що саме цей аналітичний досвід був покладений в основу планування науково-дослідного спрямування психологічних проблем системи шкільної освіти. Першими помічниками Г.С.Костюка були запрошені ним науковці І.О.Синиця, відділ, а згодом лабораторія якого досліджувала психологічні проблеми гуманітарної освіти, Т.В.Косма, в лабораторії якої досліджувались проблеми навчання математики, Н.К.Балацька, під керівництвом якої вивчались стан та можливості розвитку творчих здібностей у школярів, Є.О. Мілерян, під керівництвом якого досліджувались проблеми трудового навчання і А.М.Гольдберг, в лабораторії якої досліджувались проблеми навчання і виховання дітей з особливими потребами. Згодом кількість лабораторій збільшувалась, і у відповідності збільшувалась і кількість співробітників.

Одними з перших Г.С.Костюк запросив М.В.Вовчик-Блакитну, яку спрямував на дослідження розвитку у дітей дошкільного віку готовності і можливості до розуміння певних математичних відношень, і Юхима Ізраїлевича Машибиця, що на той час уже мав досвід психологічного аналізу проблем навчання математики у школі.

Тут наважусь висловити припущення, яке базується лише на підставі особистої бесіди і вимагало б спеціального з'ясування, хоча б пошуку і вивчення архівів. Йдеться про те, що під час війни (в умовах евакуації) певна частина документів Г.С.Костюка була втрачена. Серед них і рукопис його надзвичайно цінного дисертаційного дослідження щодо психологічного аналізу вікових можливостей у засвоєнні математичних відношень. І подібну тему вчений запропонував як дисертаційну М.В.Вовчик-Блакитній. Дослідження вийшло глибоко психологічно доказовим, майстерним з методичного боку, воно отримало широке визнання. Успішний захист відбувся у тоді головному центрі психологічної науки, тобто у Москві. На це дослідження посилаються психологи і зараз.

Г.С.Костюк підтримав і зацікавлення молодого дослідника Ю.І.Машибиця, що обрав метою свого наукового дослідження глибокий психологічний аналіз вікових та індивідуальних особливостей засвоєння математики школярами різного віку. Важливо, що Г.С.Костюк мав власний досвід навчання математики учнів у тогочасній школі, глибоко аналізував індивідуальні психологічні причини успішного засвоєння і причини труднощів у засвоєнні математики, що пов'язані як з рівнем готовності учнів, так і з методами навчання, відповідністю шкільних підручників тощо.

Юхим Ізраїлевич, або по-дружньому – Фіма.. Так було прийнято у спілкуванні, хоча я завжди відчувала глибоку вдячність за його готовність до дружнього і наукового спілкування, розуміла його глибокий, навіть недосяжний для мене рівень наукової відповідальності.

Фіма розпитував мене про те, як я веду своє дослідження, на думки кого з психологів я спираюсь, як веду практично методичку збору дослідного матеріалу в дитячих закладах. Все здавалось йому цікаво і важливо. А я починала розуміти свої труднощі, навіть недостатню підготовку, особливо теоретичну. І необхідність знати також досвід зарубіжних досліджень ... У той час... та ще з рівнем мого знання мов... Але ці розмови сприяли. Фіма погодився прочитати перший рукопис статті, яку я написала за результатами вже свого дослідження. Прочитавши, спитав, скільки разів я писала цю майбутню статтю. Особливої критики не було, лише зазначив, що свою першу статтю він (журналіст із досвідом) писав 5 разів. Згодом я зрозуміла, що це був його педагогічний прийом, щоб мене не злякати, але спрямувати на важливість усвідомлення змістовної компоненти відповідальності.

Спинюсь на одному із зроблених Юхимом Ізраїлевичем наукових психологічних відкриттів, визнаних наукою і практикою шкільної освіти щодо викладання математики, і не тільки. Це стосується феномену, визначеного дослідником як психологічний феномен, що полягає у довизначенні суб'єктом (учнем певного віку, певного класу, студентом тощо) змісту тієї задачі, що подана у підручнику або учителем. Переконаливий і надзвичайно цікавий психологічний феномен! Уявляю, як потрібне його усвідомлення у процесі підготовки вчителів, наскільки серйозно це може позначитись на зацікавленні учнів, зокрема, математикою, цим досить складним для багатьох із них предметом. Мені особисто це серйозно допомогло у викладацькій роботі та у складанні програм. Допомагає це аналізувати способи викладання математики і моїй доні, що працює учителем математики у різних класах.

Варто відзначити ініціативу, творчий підхід і навіть певну наукову сміливість Ю.І.Машибиця, зокрема, відкриття ним зовсім нових обріїв у співпраці Інституту психології і такого нового тоді явища у науковому і суспільному житті, як Інститут кібернетики. Штучний інтелект... Комп'ютери...

Програмування... Хто бачив, хто міг розуміти сенс і майбутнє цих новітніх явищ? І все ж співпраця відбувалась. Важлива науково і практично. Керівниками був славний тандем видатних науковців України: кібернетик – академік В.Глушков і психолог – академік Г.Костюк.

А ідея співпраці належала Юхиму Ізраїлевичу Машибицю.

В інституті на представників цієї Фіминої групи я дивилась з особливим трепетом. Комп'ютер я ще не скоро побачила... Виявляється, час плине досить швидко. Тепер комп'ютери вже є і досить різні. Є навіть у мене. Та, коли задумуюсь, як психолог, розумію, що життя без комп'ютерів уже не обійдеться. Однак спочатку він був підпорядкований ЛЮДИНІ! Часу пройшло не так багато...А зміни... Людина підпорядковується комп'ютеру. Починаючи... з дитинства...

З певним сумом думаю, як потрібен ФІМА, Юхим Ізраїлевич, щоб допоміг, щоб допоміг із своїми однодумцями людству зорієнтуватись: які умови потрібно забезпечити ЛЮДСТВУ і КОМП'ЮТЕРАМ, щоб обидва ці колосальні наслідки цивілізації могли співіснувати гідно, допомагаючи, підтримуючи, а не знищуючи один одного...

Фіма був людиною унікальною – енергійний, завжди сповнений нових ідей, спрямований на позитивне спілкування, підтримку і готовність допомоги і підтримки у разі потреби, і то без жодної демонстративності. Він умів щиро поділяти радість колеги і запропонувати реальну допомогу у скрутній ситуації, навіть і тоді, коли з роками це йому давалось не так уже і просто.

Особливо радісним пригадую Фіму, коли у своїй родині він так трепетно очікував на появу синочка...

Світла, діяльна ЛЮДИНА, талановитий учений, щирий, завжди готовий у потрібну годину підтримати, допомогти практично. Вдячна долі за цю життєво важливу зустріч.

З вдячністю, світлими спогадами і сумом...

Олена Проскура.